

MICHAŁ TADEUSZ NAJMAN
Uniwersytet Łódzki
michalnajman0@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8207-8458>

MAŁŻEŃSTWO POŚMIERTNE JAKO INSTYTUCJA PRAWNA

POSTHUMOUS MARRIAGE AS A LEGAL INSTITUTION

Abstract. A person's death creates rights related to the deceased's estate on the part of living people as well as obligations related to the protection of certain values that a given community considers in order to require posthumous protection. This is associated with the tacit recognition of the survivability of some of the deceased's goods or interests as well as the goods or interests of people close to the deceased. Sometimes the departure from the world of the living destroys planned undertakings, which has unfavorable consequences for the survivors. Such an example is a failure to conclude a marriage due to the death of one of the spouses. In some cultures, the institution of posthumous marriage, also known as ghost marriage, has been developed and implemented in legal order. The aim of the article is to present the legal institution of posthumous marriage, which is still in force in some legal orders today, as well as to demonstrate its axiological basis and the legal interest in its existence. An attempt has also been made to indicate the potential benefits and threats resulting from the validity of this institution in law.

Keywords: marriage; death; ghost; posthumous marriage

WPROWADZENIE

Ochrona pośmiertna niektórych wartości staje się coraz bardziej aktualnym tematem we współczesnym świecie. Coraz częściej postuluje się konieczność zagwarantowania ochrony prawnej czci, wizerunku, imienia lub prywatności¹

¹ R.A. BELLIOTTI, *Do Dead Human Beings Have Rights?*, „The Personalist” 60 (1979), nr 2, s. 201-210; M. BIRNHACK, *The Rights of the Dead, the Freedom of the Living*, „Tel Aviv Law Review” 31 (2008), nr 1, s. 57-114; J. MAZURKIEWICZ, *Non omnis moriar. Ochrona dóbr osobistych zmarłego w prawie polskim*, Wrocław 2010; M. NAJMAN, *The Object Protected by the Criminalization of Insult to a Human Corpse in Polish Law*, „Gdańskie Studia Prawnicze” (2024), nr 3(64), s. 118-136.

po śmierci. Kirsten Smolensky wskazuje również m.in. na prawo zmarłych do głosowania oraz reprodukcji². W literaturze pomijane jest natomiast prawo do związku małżeńskiego po śmierci. Niewiele osób wie, że taki rodzaj skutecznego prawnie zawarcia małżeństwa obowiązywał także na ziemiach polskich. Co więcej, istnieją też regulacje prawne dopuszczające taką formę zawierania związku małżeńskiego. Prawodawca staje zatem przed dylematem dozwolenia na dokonanie czynności prawnej mającej istotne skutki nie tyle dla już zmarłych nupturientów, ile dla tych pozostających przy życiu. W dalszej części zostaną przedstawione regulacje prawne statuujące małżeństwo pośmiertne, a także potencjalne korzyści i zagrożenia wynikające z wprowadzenia takiego rodzaju małżeństwa do systemu prawnego.

1. POJĘCIE MAŁŻEŃSTWA POŚMIERTNEGO I JEGO RODZAJE

Małżeństwo pośmiertne (*posthumous marriage*), niekiedy określane też jako małżeństwo z duchem (*ghost marriage*) lub nekrogamia, to małżeństwo, w którym co najmniej jedna ze stron nie żyje w chwili jego zawierania³.

Zrozumienia istoty małżeństwa pośmiertnego należy upatrywać w skutkach tradycyjnego małżeństwa w danej społeczności. Praktyka ta jest znana w kilku kulturach azjatyckich⁴ i afrykańskich⁵. Jej akceptowalność społeczno-kulturowa nie przekłada się jednak na uznanie jej za formę prawną powstania małżeństwa. Innymi słowy, praktykę tę do dziś uznaje się w lokalnych społecznościach, pomimo nieuznawania małżeństw zawartych w ten sposób za istniejące na gruncie prawnym.

Można wyróżnić kilka rodzajów małżeństwa pośmiertnego. Jedno z nich dotyczy stanu, w którym obie strony nie żyją. Taki sposób postępowania został przedstawiony już przez Marco Polo w XIII wieku. Podróżnik ten opisał następujący zwyczaj obowiązujący wśród Tatarów:

² K.R. SMOLENSKY, *Rights of the Dead*, „Hofstra Law Review” 37 (2009), nr 3, s. 778-784.

³ D. RAGHUVANSHI, *The Flame That Still Burns (Necrogamy)*, Delhi 2022, s. 117.

⁴ Y. WANG, *Ghost Marriage in Twentieth-Century Chinese Literature: Between the Past and the Future*, „Frontiers of Literary Studies in China” 10 (2016), nr 1, s. 86-102; T. Wing LO, *Ghost Brides and Crime Networks in Rural China*, „Asian Journal of Criminology” 17 (2022), nr 3, s. 371-389; J. van BREMEN, *Death Rites in Japan in the Twentieth Century*, [w:] *Interpreting Japanese Society*, red. J. Hendry, wyd. 2, Londyn–Nowy York 2002, s. 131-144.

⁵ E.E. EVANS-PRITCHARD, *Some Aspects of Marriage and the Family among the Nuer*, Lusaka 1945; E.J. KRIGE, *Woman-Marriage, with Special Reference to the Louedu—Its Significance for the Definition of Marriage*, „Africa” 44 (1974), nr 1, s. 11-37.

Kiedy młodzieniec i dziewczyna w wieku odpowiednim do zawarcia małżeństwa umierają przed ślubem, ich rodziny wyznaczają swata negocjującego ich zaślubiny, którego nazywają „Kwei-mej” (tj. Swat Duchów). [...] Swat udaje się na miejsce pochówku pana młodego i ofiarowując wino i owoce, prosi parę o zawarcie związku małżeńskiego. [...] Gdyby ten zwyczaj został odrzucony, nieszczęśliwi zmarli mogliby wyrządzić krzywdę swoim zaniedbującym krewnym⁶.

Według François Péris de Lacroix zwyczaj ten był w użyciu wśród Tatarów w XVIII wieku, „ale przesąd dodał do niego więcej okoliczności: wrzucają kontrakt małżeński do ognia po narysowaniu na nim kilku figur przedstawiających osoby, które zostały poślubione, oraz kilku form zwierząt; i są przekonani, że dym przenosi to wszystko do ich dzieci, które następnie biorą ślub w innym świecie”⁷. Taki rodzaj zaślubin praktykuje się także współcześnie⁸. Również w innych rejonach wciąż zawierane są małżeństwa między zmarłymi, które rodzą obowiązki dla pozostających przy życiu rodzin⁹. Podobne praktyki miały miejsce także na Półwyspie Koreańskim¹⁰.

Podobny zwyczaj zaślubin pośmiertnych, gdy oboje nupturientów nie żyje, panuje także w Indiach, w stanach Karnataka i Kerala, gdzie określa się go jako *Pretha Kalyanam*¹¹ lub *Kule Madime*¹². Tradycja ta obejmuje organizowanie małżeństw dzieci, które zmarły po urodzeniu lub przed ukończeniem 18. roku życia. Wierzy się, że jeśli ich dusze wejdą w związek małżeński, znajdą szczęście w życiu pozagrobowym i przyniosą szczęście swoim rodzinom¹³.

⁶ K. MINAKATA, *Marriage of the Dead*, „Nature” (1897), nr 55, s. 224-225. Wszystkie tłumaczenia pochodzą od autora.

⁷ Tamże, s. 225.

⁸ D. LATIĆ, ‘Till Death Do Us Wed’—About Ghost Brides and Ghost Weddings in Hong Kong English, [w:] *Cultural Linguistics and World Englishes*, red. M. Sadeghpour, F. Sharifian, Singapur 2020, s. 132-138.

⁹ M.in. tradycja Manyanda praktykowana na Sumatrze, polegająca na przejmowaniu roli społecznej zmarłego (B.M.G.G. BÄCKSTRÖM, *Death, Mourning and Post-Death Rituals of Elderly Migrants*, „Mortality” 25 (2020), nr 2, s. 225).

¹⁰ B. WALRAVEN, *Ghost Catchers in Contemporary Korea*, „Sungkyun Journal of East Asian Studies” 6 (2006), nr 1, s. 11.

¹¹ M. CARRIN, *When Fearful Ghosts Are Married in Tulunadu*, „International Quarterly for Asian Studies” 49 (2018), nr 3-4, s. 108.

¹² I. NABOKOV, *When the Dead Become Brides, Gods, and Gold: Marriage Symbolism in a Tamil Household Ritual*, „Journal of Ritual Studies” 10 (1996), nr 1, s. 117.

¹³ R. SINGH, *Linking Death with Marriage: Seeing Death through a Different Lens*, „Culture & Psychology” (2024), OnlineFirst, <https://doi.org/10.1177/1354067X241300976> [dostęp 31.03.2025].

Inną odmianę małżeństwa pośmiertnego stanowi ślub osoby zmarłej z lalką (wymagowanym partnerem). Występuje ona w Japonii¹⁴. Jan van Bremen wskazuje, że praktyka ta jest pozostałością kultury chińskiej przeplatającej się z kulturą japońską w XIX wieku¹⁵. Elmer Schattschneider zaznacza, że wcześniej istniały w Japonii małżeństwa pośmiertne między jednym partnerem zmarłym a drugim żyjącym, jednak na skutek licznych działań wojennych liczba zmarłych mężczyzn wzrastała. Dlatego zamiast próbować znaleźć równie dużą liczbę żyjących kobiet, które poślubiłyby duchy, lalki zostały przyjęte jako najlepsze rozwiązanie¹⁶.

Istotniejsze z punktu widzenia prawa wydają się jednak małżeństwa pośmiertne, w których tylko jedna ze stron nie żyje. Taki rodzaj małżeństw pośmiertnych występuje także w Chinach¹⁷ oraz na kontynencie afrykańskim. Praktykuje się je w Nigerii, gdzie ten rodzaj małżeństwa oferuje mężczyznom, którzy już nie żyją, możliwość posiadania żon i potomków, gdy zmarli nawet przed zaślubinami. W kulturze tej jest dopuszczalny także ślub zmarłego dziecka płci męskiej¹⁸, a nawet małżeństwo pośmiertne, gdy kobieta „żeni” swojego zmarłego syna lub poroniony płód płci męskiej z żyjącą kobietą. Jeśli zmarły miał żonę i ta żona urodzi syna, kobieta, która wyszła za mąż za zmarłego, może uzyskać prawo do odziedziczenia swojej części majątku zmarłego męża poprzez pośmiertnego syna¹⁹.

Innym rejonem afrykańskim, gdzie praktykuje się małżeństwa pośmiertne, jest Sudan Południowy²⁰. W plemieniu Nuerów jeśli mężczyzna umiera bez dziedzica, jedna z żon jego brata poślubia ducha zmarłego brata, a dzieci, które spłodzą, zostają dziedzicami zmarłego brata²¹. Podobnie w Nigerii istnieje rodzaj małżeństwa pośmiertnego zawieranego przez bezdzietną kobietę, która może przyjąć rolę mężczyzny i wziąć sobie żonę, a wszystkie dzieci urodzone tej żonie będą uważane za dzieci „ducha ojca”²².

¹⁴ E. SCHATTSCHNEIDER, „Buy Me a Bride”: *Death and Exchange in Northern Japanese Bride-Doll Marriage*, „American Ethnologist” 28 (2001), nr 4, s. 854-880.

¹⁵ van BREMEN, *Death Rites in Japan*, s. 134.

¹⁶ SCHATTSCHNEIDER, „Buy Me a Bride”, s. 857.

¹⁷ M. TOPLEY, *Ghost Marriages among the Singapore Chinese*, „MAN” 55 (1955), s. 29-30.

¹⁸ A.M. CHARITY, *Posthumous Marriage in Igbo Land, Southeastern Nigeria and Its Effects on Child Development and Education*, „International Journal of Psychology and Counselling” 8 (2016), nr 3, s. 28.

¹⁹ Tamże, s. 30.

²⁰ O. STERN, *‘This Is How Marriage Happens Sometimes’: Women and Marriage in South Sudan*, [w:] *Hope, Pain & Patience. The Lives of Women in South Sudan*, red. F. Bubbenzer, O. Stern, Wynberg 2011, s. 22.

²¹ A. SINGER, *Marriage Payments and the Exchange of People*, „MAN” 8 (1973), nr 1, s. 81.

²² Tamże, s. 83.

Również na terytorium Sudanu Południowego małżeństwo pośmiertne jest praktykowane przez plemię Atuot (Atwot/Reel)²³. Podobnie jak wśród Nuerów – jeśli mężczyzna umiera nieżonaty lub bez dziedzica, zawiera się dla niego małżeństwo pośmiertne, a wszelkie dzieci, które spłodzi żona, są uważane za dzieci zmarłego mężczyzny²⁴. Inny rodzaj małżeństwa pośmiertnego występuje, gdy mężczyzna umiera, mając żyjącą córkę. Wówczas może ona przyjąć rolę mężczyzny, a następnie poślubić żonę, aby zapewnić zmarłemu mężczyźnie ewentualnego dziedzica²⁵.

2. WARTOŚCI I INTERESY CHRONIONE W PRZYPADKU MAŁŻEŃSTWA POŚMIERTNEGO

Proces wytworzenia wartości następuje przed tworzeniem instytucji społecznych²⁶. Ochrona tego aksjomatu wynika z jego społecznej (lub jednostkowej) potrzeby²⁷. W przypadku powoływania instytucji prawnych odnoszących się do ochrony pośmiertnej nie można jednoznacznie określić, kto ma interes w tym, aby te instytucje funkcjonowały w społeczeństwie. Problematyczne pozostaje też określenie chronionej wartości.

Instytucja małżeństwa pośmiertnego stanowi kompilację dwóch instytucji prawnych – małżeństwa oraz ochrony (kultu) zmarłych. W przypadku obu instytucji nie można jednoznacznie określić, czy są to wartości właściwe prawu prywatnemu czy publicznemu. Z jednej strony małżeństwo kwalifikuje się do gałęzi prawa prywatnego z uwagi na międzyjednostkowe podłoże jego powstania, lecz z drugiej przynosi ono skutki w sferze publicznoprawnej jednostek²⁸. Podobnie w przypadku ochrony pośmiertnej – przepisy chronią interes publiczny, ale jednocześnie odwołują się do moralnego nakazu okazywania szacunku zmarłej jednostce²⁹. Zatem w przypadku małżeństwa pośmiertnego można wyróżnić dwie grupy interesu. Pierwszą stanowią jednostki, które dzielą się na osoby pozostające przy życiu i osoby zmarłe, a drugą – społeczeństwo w ogólności.

²³ J.W. BURTON, *Ghost Marriage and the Cattle Trade among the Atuot of the Southern Sudan*, „Africa: Journal of the International African Institute” 48 (1978), nr 4, s. 398.

²⁴ Tamże, s. 402.

²⁵ Tamże.

²⁶ F. ZNANIECKI, *Ludzie terazniejsi a cywilizacja przyszłości*, Lwów–Warszawa 1934, s. 14.

²⁷ S. FREUD, *Civilization and Its Discontents*, Nowy Jork 1962, s. 51.

²⁸ M. PARADOWSKI, *Małżeństwo jako instytucja prawa publicznego*, „Roczniki Administracji i Prawa” 23 (2023), nr 4, s. 199-201.

²⁹ NAJMAN, *The Object Protected by the Criminalization of Insult*, s. 126-127.

Dopuszczalność udziału zmarłych w instytucjach prawnych właściwych żyjącym może się opierać na dwóch założeniach. Pierwsze ma podłoże pozaprprawne i wynika z przekonania o istnieniu autonomicznego interesu zmarłych w innym świecie. Widać to w przypadku małżeństw pośmiertnych zawieranych w Chinach, Indiach i Japonii. Zawierane jest ono z uwagi na osoby zmarłe, gdyż w przeciwnym razie nie zaznają one spokoju po śmierci. Kolejna przesłanka to istnienie interesu zmarłych w świecie żywych, tzw. przeżywalności interesu (*survivability of interest*)³⁰. Można go dostrzec w przypadku *ghost marriage* w Chinach. Stosownie do praktykowanych wierzeń nie można postawić portretu zmarłej kobiety na ołtarzu, gdyż nie jest ona traktowana jak przodek, a tym samym ma ona interes po śmierci, aby zawrzeć związek małżeński. Kwestię tę można rozpatrywać również jako interes osoby żyjącej, tj. zapewnienie jej możliwości kultu zmarłego.

Drugą grupą zainteresowaną utrzymaniem instytucji małżeństwa pośmiertnego są osoby żyjące. Interes pozostających przy życiu może mieć wymiar wewnętrzny (psychologiczny), majątkowy oraz społeczny. Ten pierwszy odnosi się do złagodzenia skutków negatywnych przeżyć jednostki związanych ze śmiercią bliskiej osoby³¹. Jak się wydaje, jest to podstawa aksjologiczna francuskiej regulacji prawnej zezwalającej na zawarcie małżeństwa pośmiertnego. Interes majątkowy w zawarciu małżeństwa pośmiertnego wynika z dysproporcji statusu jednostki, głównie kobiety, z uwagi na pozostawanie lub nie w związku małżeńskim. Interes ten realizuje się przede wszystkim w krajach afrykańskich (Nigeria, Sudan Południowy)³². Zmiana statusu kobiety z niezamężnej lub wdowy na zamężną zapewnia jej brak wykluczenia ze wspólnoty, a nawet wpływa na jej sytuację majątkową³³. W przypadku instytucji małżeństwa pośmiertnego można dostrzec również ochronę interesu majątkowego osób bliskich nupturientom. W państwach afrykańskich dzieci spłodzone w ramach małżeństwa pośmiertnego (żony zmarłego oraz dowolnego mężczyzny pozostającego przy życiu) są traktowane jako dzieci zmarłego, a tym samym uprawnione do dziedziczenia po nim. Z kolei *ghost marriage* w Chinach rodzi obowiązki zmarłego małżonka wobec jego pozostałej przy życiu

³⁰ F.F. CAMERON, *Defamation Survivability and the Demise of the Antiquated "Actio Personalis" Doctrine*, „Columbia Law Review” 85 (1985), nr 8, s. 1840-1841.

³¹ I. COPART, *Le mariage posthume d'une personne decedee des suites d'un accident de la circulation*, „Journal des accidents et des catastrophes” (2012), nr 42, <https://archive.ph/NvId> [dostęp 10.03.2025].

³² L.J. SCHWARTZE, *Grave Vows: A Cross-Cultural Examination of the Varying Forms of Ghost Marriage among Five Societies*, „Nebraska Anthropologist” 25 (2010), s. 92.

³³ M. VERDON, *Where Have All Their Lineages Gone? Cattle and Descent among the Nuer*, „American Anthropologist” 84 (1982), nr 3, s. 575.

rodziny. Odnosząc się do ochrony interesu społecznego wciąż żyjących jednostek poprzez funkcjonowanie instytucji małżeństwa pośmiertnego, należy zaznaczyć, że pozostaje ona związana z interesem majątkowym. Odwołuje się do poprawy pozycji społecznej jednostek na skutek zawarcia związku małżeńskiego ze zmarłym oraz występuje w Nigerii i Sudanie Południowym. Na marginesie warto dodać, że małżeństwo ze zmarłym może chronić także pośmiertny interes pozostałych przy życiu. Wynika to z wiary w negatywne konsekwencje dla rodzin zmarłych, które nie mogły oddać im czci z uwagi na niezawarcie przez zmarłych związku małżeńskiego za życia. Wierzenie to jest obecne zarówno w praktykach afrykańskich, jak i azjatyckich.

Interes społeczny pozostaje najbardziej pierwotnym podłożem instytucji kultu zmarłych³⁴. Jego powstanie wynikało z wiary w istnienie innego świata, do którego udawali się zmarli. W zależności od wierzeń czy owi zmarli mogli ingerować w świat żywych, pośmiertna ochrona człowieka miała różne znaczenie społeczne. W przypadku uznania, że zmarli mogą wpływać na losy żyjących, naruszenie ich spokoju było traktowane jako zbrodnia przeciwko całej wspólnotie i karane nawet śmiercią, gdyż zaburzało równowagę między dwoma światami i mogło ściągnąć gniew zmarłych³⁵. Małżeństwo pośmiertne miało zapewnić spokój zmarłym, którzy nie zawarli związku małżeńskiego, a tym samym zagwarantować pozostałemu przy życiu społeczeństwu uniknięcie potencjalnych zagrożeń ze strony takiego zmarłego. Warto również wspomnieć o ochronie interesu społecznego w Chinach poprzez zawieranie małżeństw pośmiertnych. Jak wskazano, taki związek powodował powstanie więzi rodzinnych, które z kolei uprawniały rodzinę zmarłego do domagania się od małżonka zmarłego opieki i pomocy w utrzymaniu gospodarstwa domowego. Tym samym małżeństwo pośmiertne zapewniało ochronę interesu społecznego w ten sposób, że przenosiło ewentualne koszty pomocy dla pozostałych przy życiu bliskich zmarłego ze wspólnoty na jednostkę. Podobnie można też kwalifikować aspekt psychologiczny małżeństw pośmiertnych. Może on bowiem wpływać pozytywnie na jednostki i zapewniać ich powrót do funkcjonowania w społeczeństwie, co jest także uzasadnione interesem całej wspólnoty.

Podsumowując, małżeństwo pośmiertne stanowi instytucję prawną chroniącą inne wartości niż małżeństwo między osobami żyjącymi. Ani sformalizowany związek między jednostkami, ani rodzina nie są aksjomatami, dla

³⁴ J. MAKAREWICZ, *Wstęp do filozofii prawa karnego w oparciu o podstawy historyczno-rozwojowe*, Lublin 2009, s. 252.

³⁵ W. GEPHART, D. WITTE, *The Social, the Sacred and the Cult of Law*, [w:] *The Sacred and the Law. The Durkheimian Legacy*, red. W. Gephart, D. Witte, Frankfurt nad Menem 2017, s. 11-14.

ochrony których wykształcono instytucję małżeństwa pośmiertnego. Zakładając istotność wierzeń w istnienie życia pozagrobowego, małżeństwo pośmiertne chroni wartości takie jak religia, kult i spokój zmarłych, względnie dobra osobiste osób zmarłych. Wykluczając jednak pierwiastek metafizyczny z rozważań, należy podkreślić, że *ghost marriage* chroni przede wszystkim interesy osób pozostających przy życiu, tj. indywidualne dobra prawne, tak majątkowe, jak i niemajątkowe (spokój wewnętrzny)³⁶. To z kolei zbliża instytucję małżeństwa pośmiertnego do małżeństwa między żywymi. Co więcej, małżeństwo pośmiertne ma większy walor społeczny niż klasyczny związek małżeński. Stanowi ono bowiem przełamanie praktykowanych norm kulturowych uzależniających pozycję społeczną od stanu cywilnego, zwłaszcza w stosunku do kobiet. W krajach afrykańskich instytucja ta jest narzędziem eliminacji lub modyfikacji panujących warunków społecznych. We wskazanych kulturach małżeństwo pośmiertne umożliwia bowiem dziedziczenie, *de facto* stanowi ono przejęcie majątku zmarłego i przekazanie go następcom małżonki zmarłego. Jest to zatem przykład pośredniej ingerencji prawnej w obowiązujące normy kulturowe.

3. KORZYŚCI I ZAGROŻENIA ZWIĄZANE Z MAŁŻEŃSTWEM POŚMIERTNYM

Każda instytucja społeczna powstaje w celu zagwarantowania pewnej korzyści określonym podmiotom. Małżeństwo pośmiertne może przynosić korzyści zarówno kobietom-żonom pośmiertnym, samemu zmarłemu oraz jego krewnym, jak i również potencjalnym „potomkom” zmarłego.

W niektórych społecznościach małżeństwo pośmiertne poprawia pozycję społeczną kobiet, które wyszły za mąż za (ducha) zmarłego. We wspólnotach, gdzie małżeństwo jest jednym z podstawowych wymagań dla kobiet, *ghost marriage* daje kobiecie większe poczucie niezależności i swobody w kontaktach towarzyskich, jednocześnie nie narażając jej na ostracyzm społeczny. W pewien sposób wpływa także na jej przyszłą sytuację finansową, w szczególności w przypadku urodzenia „potomka” zmarłego, tj. poprzez możliwość zarządzania majątkiem odziedziczonym przez tego potomka po zmarłym.

Posthumous marriage sprzyja również budowaniu więzów społecznych między małżonką zmarłego a jego krewnymi. Z jednej strony gwarantuje im

³⁶ U. ZDANOWICZ, T. ZALEWSKI, *Realność ochrony dóbr osobistych naruszonych za pośrednictwem Internetu a konstytucyjna gwarancja prawa do sądu*, „Palestra” (2025), nr 1, s. 183.

to pewną pomoc w gospodarstwie domowym, z drugiej zapewnia żonie ducha wsparcie od krewnych nieżyjącego męża. To szczególnie istotne w sytuacji, gdy małżeństwo pośmiertne jest instytucją prawną, gdyż rodzi obustronne skutki prawne dla małżonki zmarłego i jego krewnych (np. obowiązek alimentacyjny, możliwość opieki nad dalszym małoletnim krewnym).

Małżeństwo pośmiertne chroni jednocześnie interesy majątkowe osoby pozostałej przy życiu. Umożliwia realizację planów małżeńskich pomimo śmierci nupturienta, gwarantuje zatem ochronę wartości szczególnie istotnych dla dobrostanu psychicznego jednostek. Należy również podkreślić zabezpieczenie interesów majątkowych dziecka zmarłego, w szczególności gdy nie istnieje możliwość ustalenia ojcostwa. Co więcej, daje uprawnienia wdowie/wdowcowi.

Nie może ująć uwadze także psychologiczny aspekt małżeństwa pośmiertnego, przejawiający się w łagodzeniu negatywnych skutków śmierci bliskiej osoby. Uspokaja ono żyjących, że duch zmarłego został zaspokojony i nie będzie niepokoił pozostałych przy życiu. Przynosi jednocześnie ukojenie, że zmarły zaznał szczęścia w innym świecie.

Małżeństwa pośmiertne mogą skutkować napięciami społecznymi. W zależności od obrzędu mogą wywołać zagrożenie epidemiologiczne, w szczególności gdy są zawierane „w obecności” zwłok, a także zachęcić do pozyskania takich zwłok i prowadzić do zabijania ludzi w tym celu³⁷. Nie da się też jednoznacznie stwierdzić, czy nawet gdy zmarły wyraził wolę wzięcia za żonę danej kobiety, to czy ta wola w chwili zawierania związku małżeńskiego nie uległaby zmianie³⁸. Może się również zdarzyć, że wola zmarłego będzie wynikać jedynie z oświadczenia potencjalnej żony lub jej krewnych. Nawet w przypadku wyrażenia woli zmarłego na małżeństwo po śmierci nigdy nie ma pewności, że wola ta nie jest obarczona wadą prawną. Wskazuje to na występowanie istotnych problemów dowodowych związanych z możliwością uznania woli zmarłego za skuteczną prawnie w odniesieniu do jego małżeństwa pośmiertnego, które rodzą możliwość nadużywania tej instytucji i wykorzystywania jej do celów partykularnych jednostek. Niekiedy podkreśla się, że dzieci zrodzone w małżeństwie pośmiertnym wykazują niepewność co do swojej tożsamości płciowej, jak również wysoki wskaźnik rozproszenia tożsamości, niską samoocenę, brak zainteresowania zajęciami społecznymi i szkolnymi.

³⁷ www.sohu.com/a/114684084_268525 [dostęp 12.03.2025].

³⁸ J.D. MACREADY, *Hannah Arendt and the Fragility of Human Dignity*, Lanham 2018, s. 52.

W miarę dorastania mogą mieć problemy z nawiązywaniem relacji intymnych i stawiać czoła wielu pytaniom dotyczącym swojego pochodzenia³⁹.

4. REGULACJE PRAWNE MAŁŻEŃSTWA POŚMIERTNEGO

Współcześnie obowiązuje jedynie jedna regulacja prawna zapewniająca możliwość zawarcia małżeństwa w sytuacji, gdy jedna ze stron nie żyje w chwili jego zawierania. Co istotne, występuje ona w regionie, gdzie nie praktykowano małżeństw pośmiertnych, a konkretnie – we Francji.

Art. 171 francuskiego kodeksu cywilnego⁴⁰ stanowi, że Prezydent Republiki Francuskiej może z ważnych powodów (*pour des motifs graves*) wyrazić zgodę na zawarcie związku małżeńskiego w razie śmierci jednego z przyszłych małżonków, jeżeli wystarczająco duży zbiór faktów jednoznacznie dowodzi jego zgody. Skutki zawarcia małżeństwa sięgają dnia poprzedzającego dzień śmierci współmałżonka. Zawarcie takiego związku małżeńskiego nie powoduje powstania praw do dziedziczenia ustawowego po zmarłym małżonku i nie uznaje się, aby między małżonkami istniał ustrój majątkowy.

Regulacja ta wynika z praktyki po I wojnie światowej, kiedy Francuzkom zezwalano na poślubianie żołnierzy, którzy stracili życie w konflikcie zbrojnym. Miała ona zapewnić formalny status prawny dzieciom urodzonym w wyniku związków pozamałżeńskich. Jako instytucja prawna małżeństwo pośmiertne rozpatruje się jednak dopiero od 1959 r., gdy pękła tama na rzece Reyran, w wyniku czego zginęły 423 osoby. Jedną z ofiar był narzeczonny, którego niedoszła żona zwróciła się do prezydenta Francji o pozwolenie na pośmiertne zawarcie związku małżeńskiego i ostatecznie je otrzymała. Od tego czasu złożono setki wniosków o tzw. „małżeństwo pośmiertne”, co skutkowało wprowadzeniem wskazanej regulacji⁴¹. Ten rodzaj małżeństwa nie wpływa na dziedziczenie po zmarłym nupturionie, ale przyznaje małżonce zmarłego status wdowy⁴².

Choć w innych krajach brakuje regulacji prawnej bezpośrednio odnoszącej się do małżeństwa pośmiertnego, sprawy z nim związane były przedmiotem orzekania sądów powszechnych. Sądy nigeryjskie uznały wszystkie zwyczajowe

³⁹ CHARITY, *Posthumous Marriage in Igbo Land*, s. 33.

⁴⁰ *Code civil* [Kodeks Cywilny Republiki Francuskiej], https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/ [dostęp 12.03.2025].

⁴¹ N. JOVANOVIĆ, *From Posthuman to Posthumous and Back*, „AM Časopis za studije umetnosti i medija” (2018), nr 17, s. 142-143.

⁴² COPART, *Le mariage posthume d'une personne decedee*.

praktyki związane z małżeństwem pośmiertnym za nieważne i niewykonalne z uwagi na brak jakiegokolwiek związku między zmarłym a potencjalnymi dziećmi z jego małżeństwa z żyjącą kobietą⁴³. Regulacja chińska dotycząca zawierania związku małżeńskiego nie odnosi się wprost do konieczności pozostawiania przy życiu obojga nupturientów. Wenzhang Zhou i Yang Feng przeprowadzili badania obejmujące analizę ponad 260 orzeczeń sądów powszechnych w Chinach wydanych w latach 2012-2021, odnoszących się do małżeństw pośmiertnych⁴⁴. Autorzy ci wykazują, że sądy chińskie, stosując tzw. „praktykę partyzancką”, w ok 12% uznały małżeństwa pośmiertne za wiążące prawnie, pomimo ich niezgodności z ideologią marksistowską głoszoną przez partię rządzącą. Wskazani badacze podkreślają, że wśród sądów są widoczne trzy postawy wobec małżeństw pośmiertnych – uznania i akceptacji, tolerowania oraz zwalczania. W ramach pierwszego nurtu sądy uznają wskazane praktyki za część folkloru, część niematerialnego dziedzictwa kulturowego bądź jako praktykę religijną należącą do religii akceptowanych prawnie. Według badań w 1 na 260 przypadków sądy stwierdziły, że praktyka *ghost marriage* jest dozwolona prawnie jako narzędzie utrzymania porządku publicznego i należy ją wspierać, a w 21 przypadkach sądy przyznały wydatki wynikające z *ghost marriage* i przydział spadku po takim małżeństwie. W jednej ze spraw powód kupił martwą pannę młodą dla swojego zmarłego syna od pośrednika. Powód podniósł, że świadczenie na rzecz pośrednika okazało się rażąco zawyżone. Sąd przyznał, że chociaż małżeństwa pośmiertne były feudalną i przesadną działalnością, ludzie wykorzystywali je, aby uzyskać duchowe pocieszenie, co nadaje pośmiertnym małżeństwom status życzliwego zwyczaju będącego jedną z podstawowych Ogólnych Zasad Prawa Cywilnego. W innej sprawie zwłoki zmarłej zostały sprzedane przez jej pasierba. Powódka – córka zmarłej – zażądała zwrotu zwłok matki. Sąd przyjął, że małżeństwo pośmiertne było „lokalnym zwyczajem” i uznał tę praktykę za dopuszczalną czynność prawną w ramach porządku publicznego i Gong Xu Liang Su (dobry zwyczaj) określone w art. 10 Ogólnych Zasad Prawa Cywilnego. Wskazani autorzy podkreślają, że w ponad 20% przebadanych przypadków sądy chińskie przyjmują tolerancyjną postawę wobec małżeństw pośmiertnych. W jednej ze spraw powódka zgodziła się uczynić ze swojej zmarłej córki panną młodą dla zysku, jednak niewłaściwe postępowanie kupującego rozgniewało matkę i doprowadziło do złożenia pozwu. Sąd milcząco uznał, że małżeństwo ze zmarłą

⁴³ CHARITY, *Posthumous Marriage in Igbo Land*, s. 32.

⁴⁴ W. ZHOU, Y. FENG, *When Religious Folk Practice Meet Karl Marx: Courts' Response to Ghost Marriage in Modern China*, „Religions” 14 (2023), nr 6, <https://www.mdpi.com/2077-1444/14/6/764> [dostęp 10.03.2025].

zostało zawarte, i odniósł się do żądań majątkowych strony powodowej. W innej sprawie toczył się spór o spadek dotyczący małżeństwa pośmiertnego. Po tym jak młody mężczyzna zginął w wypadku, jego rodzice postanowili zorganizować dla niego małżeństwo pośmiertne, wykorzystując świadczenie z tytułu odszkodowania za jego śmierć. Pozew wytoczyły żona i córki zmarłego, wskazując, że małżeństwo pośmiertne zmniejszyło ich udział w spadku. Sąd stwierdził, że takie małżeństwo nie jest zakazane w świetle obowiązującej ideologii, ale jednocześnie oddalił powództwo. W jeszcze innej sprawie żona zmarłego pozwała jego brata, ponieważ brat wykorzystał świadczenia z tytułu śmierci, aby zorganizować małżeństwo pośmiertne dla zmarłego. Sąd oddalił powództwo, ale w uzasadnieniu sprzeciwił się legalności takiego małżeństwa. Reasumując, należy wskazać, że w Chinach pomimo braku regulacji prawnej dopuszczającej zawieranie małżeństw pośmiertnych praktyka ta jest niekiedy uznawana w orzecznictwie jako wiążąca prawnie.

Na koniec warto przytoczyć historyczny przykład regulacji prawnej odnoszącej się do małżeństw pośmiertnych, która obowiązywała także na ziemiach polskich. Na terenach III Rzeszy istniały instytucje małżeństwa na odległość (*Ferntrauung*) oraz małżeństwa pośmiertnego (*Leichentrauung*).

Zgodnie z § 13 i nast. Rozporządzenia o stanie cywilnym Wehrmachtu z dnia 4 listopada 1939 r. możliwość zawarcia małżeństwa na odległość istniała dla członków Wehrmachtu, którzy „brali udział w wojnie, operacji wojennej lub specjalnym zadaniu” i opuścili swoją bazę. Przepisy te stosowano odpowiednio do oddziałów zbrojnych SS, a także członków niemieckiej Reichsbahn służących na wojnie poza Rzeszą⁴⁵. W sierpniu 1940 r. zakres stosowania rozporządzenia rozszerzono o członków Wehrmachtu i innych obywateli niemieckich, którzy przebywali poza terytorium Rzeszy. Małżeństwo stawało się skuteczne w chwili, gdy kobieta oświadczyła przed urzędnikiem stanu cywilnego gotowość do zawarcia związku małżeńskiego. Dotyczyło to również sytuacji, gdy mężczyzna już nie żył w tym czasie. Wówczas uważano, że małżeństwo zostało zawarte w dniu, w którym mężczyzna złożył pisemne oświadczenie o zamiarze zawarcia związku małżeńskiego. Szóstego listopada 1941 r. Adolf Hitler podpisał tajny dekret, który dozwalał kobietom na zawarcie małżeństwa z żołnierzami Wehrmachtu poległymi na polu walki, jeśli da się udowodnić, że istniał poważny zamiar zawarcia małżeństwa i nic nie wskazuje na porzucenie go przed śmiercią. W przypadku żołnierzy

⁴⁵ Dritte Verordnung zur Ausführung des Personenstandsgesetzes (*Personenstandsverordnung der Wehrmacht*) (RGBl. I S. 2163, 4.11.1939).

zawodowych należało uzyskać zgodę Naczelnego Dowództwa Wehrmachtu⁴⁶. Dekret różnicował pozycję kobiety zawierającej małżeństwo pośmiertne. Nie zyskiwała ona statusu mężatki, lecz wdowy, a zawarte małżeństwo było rozwiązywane już w chwili jego cywilnego zawarcia z powodu śmierci małżonka. Kobieta zyskiwała status wdowy wojennej, a gdy zachodziła w ciążę, dziecko nie było uznawane za nieślubne. Po wojnie na terenie brytyjskiej strefy okupacyjnej Niemiec (z wyjątkiem Berlina) utrzymano w mocy rozporządzeniem brytyjskich władz okupacyjnych z dnia 14 listopada 1946 r. praktykę zawierania małżeństw na warunkach określonych w dekreście Hitlera. Zawarcie takich małżeństw mogło nastąpić: dla Hamburga – na podstawie decyzji Senatu, a poza Hamburgiem – na podstawie decyzji nadprezydenta lub nadburmistrza. Praktyka ta utrzymała się w Hamburgu do 28 lutego 1946 r., a poza Hamburgiem – do 31 marca 1946 r.⁴⁷ Następnie skutki tak zawartych małżeństw uregulowano w ustawie o małżeństwie z dnia 29 marca 1951 r.⁴⁸ Wskazano w niej (§ 1), że jeżeli na podstawie zarządzenia wydanego przez najwyższą władzę administracyjną do dnia 31 marca 1946 r. urzędnik stanu cywilnego stwierdzi zawarcie małżeństwa między kobietą a nieżyjącym już mężczyzną, oświadczenie to ma następujące skutki prawne: 1. Kobieta otrzymuje nazwisko rodowe mężczyzny. 2. Przysługują jej roszczenia z ustawy o opiece nad ofiarami wojny z dnia 20 grudnia 1950 r. (Federalny Dziennik Urzędowy, s. 791) oraz roszczenia z tytułu ubezpieczenia społecznego i roszczenia z tytułu renty zakładowej – i opiekę nad ocalałymi jak wdowa. Jeżeli chodzi o przyznanie renty wdowiej z tytułu urzędnika państwowego lub innego stosunku służby publicznej zmarłego, kobieta jest traktowana jak wdowa po urzędniku, który zawarł związek małżeński dopiero po przejściu na

⁴⁶ E. CONTE, *Épouser un héros mort. « Pureté de sang » et mariages posthumes dans le Reich nazi*, „Terrain – Anthropologie & sciences humaines” (1998), nr 31, <https://journals.openedition.org/terrain/3134#ftn1> [dostęp 10.03.2025].

⁴⁷ S. RUDNICKI, *O niektórych małżeństwach nie istniejących*, „Palestra” 10 (1966), nr 6, s. 74-75. Trzeba podkreślić stanowisko tego autora, że małżeństwa pośmiertne zostały uznane za nieważne, ale nie znajduje ono potwierdzenia. W okresie denazyfikacji ze względów sprawiedliwościowych wprowadzono możliwość uznania małżeństwa, którego zawarcie uniemożliwiały przepisy o tzw. „czystości rasy”, nawet wtedy gdy jedna ze stron już nie żyła. Takie działanie wynikało z niechęci Niemców do uznania małżeństw pośmiertnych za nieważne (tj. pozbawiające uprawnień wdowich). „W przypadku «pośmiertnego potwierdzenia małżeństwa» nie zrównywano tych związków z tymi zawartymi dzięki dekretowi Führera [...], lecz chodziło o małżeństwa faktycznie zawarte i skonsurowane, które zostają potwierdzone a posteriori przez porządek prawny, który odzyskał rozum” (CONTE, *Épouser un héros mort*).

⁴⁸ *Gesetz über die Rechtswirkungen des Ausspruchs einer nachträglichen Eheschließung in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 404-7, veröffentlichten bereinigten Fassung, das durch Artikel 11 Nummer 1 des Gesetzes vom 14. Juni 1976 (BGBl. I S. 1421) geändert worden ist.*

emeryturę. 3. Dziecko kobiety zrodzone z męża nabywa status prawny dziecka urodzonego prawnie. Skutki prawne uważa się za powstałe w dniu wyznaczonym w decyzji urzędnika stanu cywilnego jako dzień zawarcia małżeństwa. Przepisy te stosuje się także w przypadku, gdy mężczyzna został uznany za zmarłego lub jego śmierć została prawomocnie stwierdzona zgodnie z przepisami prawa o zaginięciu. (§ 3) Decyzja urzędnika stanu cywilnego nie wywołuje skutków prawnych, jeżeli została uzyskana w wyniku oszustwa lub jeżeli istnieją uzasadnione wątpliwości co do tego, czy mężczyzna zawarłby związek małżeński.

W odniesieniu do ziem polskich stosownie do art. 18 Dekretu z dnia 25 września 1945 r. – Przepisy wprowadzające prawo o aktach stanu cywilnego⁴⁹ akty stanu cywilnego sporządzone na podstawie przepisów o powszechnej świeckiej rejestracji stanu cywilnego przez świeckie urzędy stanu cywilnego na obszarach włączonych przez okupanta niemieckiego do Rzeszy były ważne, choćby zostały sporządzone po wyzwoleniu danego obszaru spod panowania okupanta. Jednakże art. 10 Dekretu z dnia 22 października 1947 r. o ustalaniu treści sporządzonych za granicą aktów stanu cywilnego (metryk) obywateli polskich⁵⁰ nie dopuszczał do ustalenia treści aktu (metryki) małżeństwa w przypadku, gdy związek stron stwierdzony tym aktem nie mógł być uznany w Polsce jako małżeństwo. Tym samym dekret z 1947 r. odebrał możliwość ustalenia treści aktu małżeństwa pośmiertnego lub zawartego na odległość i sporządzonego w Rzeszy, ale poza terenami Polski, jednocześnie zaś dekret z 1945 r. przyznał im moc prawną, gdy zostały sporządzone w Rzeszy na terenie Polski. Kolejno w art. 85 Dekretu z dnia 8 czerwca 1955 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (a.s.c.) utrzymano moc aktów stanu cywilnego sporządzonych w okresie od 1 września 1939 r. do 1 stycznia 1946 r. w trybie świeckiej rejestracji stanu cywilnego na obszarach, które w dniu 1 września 1939 r. wchodziły w skład Państwa Polskiego, a na których w myśl prawa polskiego obowiązywały przepisy o rejestracji wyznaniowej stanu cywilnego. Treść tego przepisu powtórzono kolejno w a.s.c. z 1986 r.⁵¹ (art. 88) oraz z 2014 r. (art. 132 ust. 1)⁵². Tym samym małżeństwa zawarte na terenach polskich w czasie obowiązywania przepisów zezwalających na zawarcie małżeństwa pośmiertnego lub na odległość pozostają w mocy.

⁴⁹ Dz. U. 1945 nr 48 poz. 273.

⁵⁰ Dz. U. 1947 nr 65 poz. 392.

⁵¹ Ustawa z dnia 29 września 1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego, t.j. Dz. U. z 2011 r. nr 212, poz. 1264.

⁵² Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1378, 1615.

PODSUMOWANIE

Małżeństwa pośmiertne pozostają żywym zwyczajem w niektórych rejonach. Jako instytucja prawna występują jedynie we Francji, tj. rejonie, w którym praktyka ta nie była wcześniej znana. Na części ziem polskich wcielonych do III Rzeszy obowiązywały przepisy zezwalające na zawarcie małżeństwa na odległość lub po śmierci mężczyzny, który wyraził wolę zawarcia takiego związku małżeńskiego lub który zmarł bez wyrażenia takiej woli, lecz według dowodów istniał poważny zamiar zawarcia małżeństwa i nic nie wskazuje na to, że zamiar ten został porzucony przed śmiercią. Obecnie obowiązujące przepisy nie pozbawiają mocy prawnej aktów stanu cywilnego sporządzonych na podstawie przepisów zezwalających na zawarcie małżeństwa pośmiertnego lub na odległość.

Wskazana instytucja prawna znajduje uzasadnienie w społeczeństwach, w których istnieje istotna dysproporcja między pozycją społeczną kobiet i mężczyzn, w szczególności gdy kobiety są wyłączone od dziedziczenia lub ich status zależy od posiadania męża. W krajach, w których pozycja kobiety w prawie spadkowym jest zrównana z mężczyznami, jak i brakuje presji społecznej co do zamążpójścia, małżeństwo pośmiertne realizuje interesy bardziej psychologiczne, choć również w mniejszym stopniu majątkowe. Z jednej strony pozwala na realizację wewnętrznej potrzeby formalizacji związku z ukochaną osobą, z drugiej dopuszcza uzyskanie wsparcia finansowego (np. renta wdowia, spadek).

Przeprowadzona analiza przedmiotowej instytucji prawnej wskazuje też, że prawo służy jako środek eliminujący niektóre normy kulturowe. Tworzy ona bowiem fikcję prawną, która unicestwia normę kulturową zakazującą kobietom dziedziczenia czy zarządzania majątkiem. Małżeństwo pośmiertne stanowi zatem odpowiedź społeczną na skostnienie norm kulturowych. Podkreśla to także znaczenie norm religijnych w tworzeniu prawa. W większości krajów jego istnienie wynika z praktykowanych wierzeń i kultu zmarłych. Co więcej, uwidacznia kwestionowany, pozytywny wpływ religii na rozwój społeczny⁵³.

Z powodu problemów dowodowych i możliwości nadużywania omawianej instytucji należy się opowiedzieć za niewprowadzaniem jej na grunt prawny. Z uwagi na doniosłe skutki aktu małżeńskiego akt ten winien stanowić świadome wyrażenie woli w obecności uprawnionego organu państwowego.

⁵³ L. SELINGER, *The Forgotten Factor: The Uneasy Relationship between Religion and Development*, „Social Compass” 51 (2004), nr 4, s. 523-543.

BIBLIOGRAFIA

PIŚMIENNICTWO

- BÄCKSTRÖM Bárbara M.G.G., *Death, Mourning and Post-Death Rituals of Elderly Migrants*, „Mortality” 25 (2020), nr 2, s. 220-231.
- BELLIOTTI Raymond A., *Do Dead Human Beings Have Rights?*, „The Personalist” 60 (1979), nr 2, s. 201-210.
- BIRNHACK Michael, *The Rights of the Dead, the Freedom of the Living*, „Tel Aviv Law Review” 31 (2008), nr 1, s. 57-114.
- BREMEN van Jan, *Death Rites in Japan in the Twentieth Century*, [w:] *Interpreting Japanese Society*, red. J. Hendry, wyd. 2, Londyn–Nowy York 2002, s. 131-144.
- BURTON John W., *Ghost Marriage and the Cattle Trade among the Atuat of the Southern Sudan*, „Africa: Journal of the International African Institute” 48 (1978), nr 4, s. 398-405.
- CAMERON Florence F., *Defamation Survivability and the Demise of the Antiquated “Actio Personalis” Doctrine*, „Columbia Law Review” 85 (1985), nr 8, s. 1833-1851.
- CARRIN Marine, *When Fearful Ghosts Are Married in Tulunadu*, „International Quarterly for Asian Studies” 49 (2018), nr 3-4, s. 103-122.
- CHARITY Agbo M., *Posthumous Marriage in Igbo Land, Southeastern Nigeria and Its Effects on Child Development and Education*, „International Journal of Psychology and Counselling” 8 (2016), nr 3, s. 28-33.
- CONTE Edouard, *Épouser un héros mort. « Pureté de sang » et mariages posthumes dans le Reich nazi*, „Terrain – Anthropologie & sciences humaines” (1998), nr 31, <https://journals.openedition.org/terrain/3134#ftn1> [dostęp 10.03.2025].
- COPART Isabelle, *Le mariage posthume d’une personne decedee des suites d’un accident de la circulation*, „Journal des accidents et des catastrophes” (2012), nr 42, <https://archive.ph/NvId> [dostęp 10.03.2025].
- EVANS-PRITCHARD Edward E., *Some Aspects of Marriage and the Family among the Nuer*, Lusaka 1945.
- FREUD Sigmund, *Civilization and Its Discontents*, Nowy Jork 1962.
- GEPHART Werner, WITTE Daniel, *The Social, the Sacred and the Cult of Law*, [w:] *The Sacred and the Law: The Durkheimian Legacy*, red. W. Gephart, D. Witte, Frankfurt nad Menem 2017, s. 7-30.
- JOVANOVIĆ Nataša, *From Posthuman to Posthumous and Back*, „AM Časopis za studije umetnosti i medija” (2018), nr 17, s. 139-145.
- KRIGE Eileen J., *Woman-Marriage, with Special Reference to the Louedu—Its Significance for the Definition of Marriage*, „Africa” 44 (1974), nr 1, s. 11-37.
- LATIĆ Denisa, *‘Till Death Do Us Wed’—About Ghost Brides and Ghost Weddings in Hong Kong English*, [w:] *Cultural Linguistics and World Englishes*, red. M. Sadeghpour, F. Sharifian, Singapur 2020, s. 129-142.
- LO T. Wing, *Ghost Brides and Crime Networks in Rural China*, „Asian Journal of Criminology” 17 (2022), nr 3, s. 371-389.
- MACREADY John D., *Hannah Arendt and the Fragility of Human Dignity*, Lanham 2018.
- MAKAREWICZ Juliusz, *Wstęp do filozofii prawa karnego w oparciu o podstawy historyczno-rozwojowe*, Lublin 2009.

- MAZURKIEWICZ Jacek, *Non omnis moriar. Ochrona dóbr osobistych zmarłego w prawie polskim*, Wrocław 2010.
- MINAKATA Kumagusu, *Marriage of the Dead*, „Nature” (1897), nr 55, s. 224-225.
- NABOKOV Isabelle, *When the Dead Become Brides, Gods, and Gold: Marriage Symbolism in a Tamil Household Ritual*, „Journal of Ritual Studies” 10 (1996), nr 1, s. 113-133.
- NAJMAN Michał, *The Object Protected by the Criminalization of Insult to a Human Corpse in Polish Law*, „Gdańskie Studia Prawnicze” (2024), nr 3(64), s. 118-136.
- PARADOWSKI Mariusz, *Małżeństwo jako instytucja prawa publicznego*, „Roczniki Administracji i Prawa” 23 (2023), nr 4, s. 185-203.
- RAGHUVANSHI Devi, *The Flame That Still Burns (Necrogamy)*, Delhi 2022.
- RUDNICKI Stanisław, *O niektórych małżeństwach nie istniejących*, „Palestra” 10 (1966), nr 6, s. 72-75.
- SCHATTSCHEIDER Ellen, *“Buy Me a Bride”: Death and Exchange in Northern Japanese Bride-Doll Marriage*, „American Ethnologist” 28 (2001), nr 4, s. 854-880.
- SCHWARTZE Lucas J., *Grave Vows: A Cross-Cultural Examination of the Varying Forms of Ghost Marriage among Five Societies*, „Nebraska Anthropologist” 25 (2010), s. 82-95.
- SELINGER Leah, *The Forgotten Factor: The Uneasy Relationship between Religion and Development*, „Social Compass” 51 (2004), nr 4, s. 523-543.
- SINGER Alice, *Marriage Payments and the Exchange of People*, „MAN” 8 (1973), nr 1, s. 80-92.
- SINGH Renuka, *Linking Death with Marriage: Seeing Death through a Different Lens*, „Culture & Psychology” (2024), OnlineFirst, <https://doi.org/10.1177/1354067X241300976> [dostęp 31.03.2025].
- SMOLENSKY Kirsten R., *Rights of the Dead*, „Hofstra Law Review” 37 (2009), nr 3, s. 763-803.
- STERN Orly, *‘This Is How Marriage Happens Sometimes’: Women and Marriage in South Sudan*, [w:] *Hope, Pain & Patience. The Lives of Women in South Sudan*, red. F. Bubbenzer, O. Stern, Wynberg 2011, s. 1-24.
- TOPLEY Marjorie, *Ghost Marriages among the Singapore Chinese*, „MAN” 55 (1955), s. 29-30.
- VERDON Michel, *Where Have All Their Lineages Gone? Cattle and Descent among the Nuer*, „American Anthropologist” 84 (1982), nr 3, s. 566-579.
- WALRAVEN Boudewijn, *Ghost Catchers in Contemporary Korea*, „Sungkyun Journal of East Asian Studies” 6 (2006), nr 1, s. 1-30.
- WANG Yu, *Ghost Marriage in Twentieth-Century Chinese Literature: Between the Past and the Future*, „Frontiers of Literary Studies in China” 10 (2016), nr 1, s. 86-102.
www.sohu.com/a/114684084_268525 [dostęp 12.03.2025].
- ZDANOWICZ Urszula, ZALEWSKI Tomasz, *Realność ochrony dóbr osobistych naruszonych za pośrednictwem Internetu a konstytucyjna gwarancja prawa do sądu*, „Palestra” (2025), nr 1, s. 176-191.
- ZHOU Wenzhang, FENG Yang, *When Religious Folk Practice Meet Karl Marx: Courts’ Response to Ghost Marriage in Modern China*, „Religions” 14 (2023), nr 6, <https://www.mdpi.com/2077-1444/14/6/764> [dostęp 10.03.2025].
- ZNANIECKI Florian, *Ludzie terazniejsi a cywilizacja przyszłości*, Lwów–Warszawa 1934.

ŹRÓDŁA

- Code civil*, https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/ [dostęp 12.03.2025].
- Dekret z dnia 25 września 1945 r. Przepisy wprowadzające prawo o aktach stanu cywilnego, t.j. Dz. U. z 1945 r. nr 48, poz. 273.
- Dekret z dnia 22 października 1947 r. o ustalaniu treści sporządzonych za granicą aktów stanu cywilnego (metryk) obywateli polskich, t.j. Dz. U. z 1947 r. nr 65, poz. 392.
- Dritte Verordnung zur *Ausführung des Personenstandsgesetzes (Personenstandsverordnung der Wehrmacht)* (RGI. I S. 2163, 4.11.1939).
- Gesetz über die Rechtswirkungen des Ausspruchs einer nachträglichen Eheschließung* (BGBl. I S. 1421, 14.06.1976).
- Ustawa z dnia 29 września 1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego, t.j. Dz. U. z 2011 r. nr 212, poz. 1264.
- Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1378, 1615.

MAŁŻEŃSTWO POŚMIERTNE JAKO INSTYTUCJA PRAWNA

STRESZCZENIE

Śmierć człowieka skutkuje powstaniem uprawnień związanych z majątkiem zmarłego po stronie osób żyjących, jak również obowiązków związanych z protekcją pewnych wartości, które dana społeczność uznaje za wymagające ochrony pośmiertnej. Wiąże się to z milczącym uznaniem przeżywalności (*survivability*) niektórych dóbr lub interesów zmarłego, a także dóbr lub interesów osób bliskich zmarłemu. Niekiedy odejście ze świata żywych niweczy zaplanowane przedsięwzięcia, co powoduje niekorzystne konsekwencje dla pozostających przy życiu. Przykładem zaprzepaszczenia możliwości poprawy pozycji społecznej z powodu śmierci jest niedojście małżeństwa do skutku ze względu na zgon jednego z nupturientów. W niektórych kulturach wykształciła się instytucja małżeństwa pośmiertnego (*posthumous marriage*), zwanego także małżeństwem z duchem (*ghost marriage*). Niekiedy jest ona recypowana do porządku prawnego. Artykuł ma na celu zaprezentowanie instytucji prawnej małżeństwa pośmiertnego obowiązującej do dziś w niektórych porządkach prawnych, w tym wykazanie jego podłoża aksjologicznego oraz interesu prawnego jego istnienia. Podjęto również próbę wskazania potencjalnych korzyści i zagrożeń wynikających z obowiązywania tej instytucji w prawie.

Słowa kluczowe: małżeństwo; śmierć; duch; małżeństwo pośmiertne